

ته‌گه‌ره‌گانی به‌رده‌م کارنامه‌ی چاکسازیه ئابوورییه‌که‌ی حکومه‌تی کوردستان

06-10-2019

نووسه‌ره‌گان

ناوه‌ندی لیکۆلینه‌وه‌ی رووداو

کورتە : مه‌سروور بارزانی، سه‌رۆکوه‌زیرانی هه‌ریمی کوردستان له‌دوای هاتنه‌سه‌رکاری رایگه‌یاند که به‌نیازه چاکسازیه‌کی به‌رفراوانی ئابووری و دارایی ته‌نجام‌دات و رووبه‌رووی گه‌نده‌لی ده‌بیته‌وه. له 13 برگی سه‌ره‌کی کارنامه‌ی حکومه‌تی نوێی هه‌ریمی کوردستان، 10 برگیان راسته‌وخۆ تایبه‌ت‌بوون به‌ که‌رتی دارایی و ئابووری و ئه‌و 3 برگی‌که‌ی دیکه‌ش ناراسته‌وخۆ په‌یوه‌ست‌بوون به‌ چاکسازیه ئابوورییه‌گان. پرسیار لێره‌دا ئه‌وه‌یه که ته‌گه‌ره‌گانی به‌رده‌م به‌رنامه ئابوورییه‌گانی حکومه‌ت چین و کابینه‌ی نوێ ده‌توانیت چیبکات هه‌تا ئه‌و به‌رنامه‌یه سه‌ربخات؟

بەرابى

مەسروور بارزانی، سەرۆكۆهزىرانی هەرێمى كوردستان لەدوای هاتنەسەرکاری رايگەياند كە بەنيازە چاكسازىيەكى بەرفراوانى ئابوورى و دارايى ئەنجامبەدات و رووبەرووى گەندەلى دەبێتەو. لە 13 بڕگەى سەرەكى كارنامەى حكومەتى نوێى هەرێمى كوردستان، 10 بڕگەيان راستەوخۆ تايبەتبوون بە كەرتى دارايى و ئابوورى و ئەو 3 بڕگەى دىكەش ناراستەوخۆ پەيوەستبوون بە چاكسازىيە ئابوورىيەكان. پرسىار لێرەدا ئەو پەيوەستەى كە تەگەرەكانى بەردەم بەرنامە ئابوورىيەكانى حكومەت چين و كابىنەى نوێ دەتوانن چىبكات هەتا ئەو بەرنامەى سەرىخات؟

كارنامەى حكومەت بۆ چاكسازى ئابوورى

توندوتۆلكردنى كەرتى گشتى، ناوهرۆكى كارنامەكەى مەسروور بارزانيە كە ئەگەر سەرکەوتوانە جىبەجىبىرێت، دەتوانن بىتە هۆكارى كەمكردنەوێى خەرجىيەكانى حكومەت. بەتايبەتى لە خالى يەكەمى كارنامەكەى، جەخت لەو كراوەتەو " لەرێگەى چەسپاندنى ياسا و دروستكردنى ئەنجومەنى راژە و ئامادەكردنەوێى پرۆژە ياساى چاكسازى و ناردنەوێى بۆ پەرلەمان بە فۆرمىكى تازە و گونجاو، كار بۆ ئەو دەكەن چاكسازى لە كەرتى وەزىفەى گشتى، لە موچەخۆر و خانەنشين بەدىهيەن."

كابىنەى هەشتەمى حكومەتى هەرێمى كوردستان كارى لەسەر چاكسازى لە كەرتى گشتيدا كرد و هەرچەندە خولى پيشووى پەرلەمانى كوردستان پەسەندىكرد، بەلام بەهۆى نارەزايى لە ناوهرۆكى ئەو چاكسازىيە، پرۆژە ياساكە گەرىندرايەو پەرلەمان و لەبەرئەو پەسەندى جىبەجىنەكرا. حكومەتى نوێ جەخت لە باشتركردنى ئەو پرۆژە ياسايە دەكاتەو بەرپارە تاو كۆ ناوهراستى مانگى ئەيلول رەوانەى پەرلەمانى بكات. لەهەر حالەتێكدا، بەپى لىدوانى بەرپرسانى حكومەتى هەشتەم و هەندى لە پەرلەمانتارانى خولى پيشووى پەرلەمان كە داكوپيان لە پرۆژە ياساكەى پيشتر دەكرد، جىبەجىكردنى ئەو چاكسازىيە كە كارىكى وەها ئاسان نى، دەبىتە هۆكار بۆ كەمكردنەوێى خەرجىيەكانى حكومەت بە برى 100 ملوون دۆلار كە بۆ مووچەى مووچەخۆران تەرخانى دەكات.

حكومەتى نوێى هەرێمى كوردستان لە چوارچىووى كەمكردنەوێى خەرجىيەكانيدا هەنگاوىكى دىكەى ناو. وەك ئەو پەيوەستەى خالى چوارەمى كارنامەكەيدا هاتوو، "ئەنجامدانى ئىفا و سەفەر و بەستنى كۆنگرە و كۆنفرانس، بەپى پىوېستى دەبىت و رىگە لە بەهەدەردانى سامان و خراپ بەكارهێنان و بەلاپرێدا بىردينى لەم بوارانەدا دەگرين."

هەموو ئامانە هەنگاوى ئەرئىن بۆ كەمكردنەوێى خەرجىيەكانى حكومەت، بەلام لە كارنامەى حكومەتى هەرێمى كوردستان سەبارەت بە زىادكردنى داھاتەكان، ئامازە بە رىكخستەوێى سىستى باج لە هەرێمى كوردستان دراو و دەلن، هەولەدەن لەرێگەى رىكخستنى باج و رىگرىكردن لە خۆدزىنەوێى لە پىدانى باج، داھاتەكانى ناوخۆ بەرزىكەنەو.

تەگەرەكانى بەردەم حكومەت

لە راستيدا كەمكردنەوێى خەرجىيەكان و هەولەدان بۆ زىادكردنى داھاتەكان پىوېستى بۆ ئەو پەيوەستەى حكومەت سامان و سەرچاوى زىاترى دارايى بەردەستبىت بۆ ئەو پەيوەستەى كە درووشمە سەرەكىيەكانى جىبەجىبىكەت كە برىتەن لە باشتركردنى خەزىنەگوزارى بە هاوئالەتەكان، باشتركردنى ژىرخانى ئابوورى هەرێمى كوردستان وەك ژىرخانى كارەبا و ئاو و رىگاووبان و باشتركردنى بازاری كار و دۆزىنەوێى هەلىكار كە پىوېستى بە سەرمایەيەكى زۆر هەيە. حكومەتى هەرێمى كوردستان ناتوانن ئەو سەرمایە دەستبخت، ئەگەر پشكىكى دادوهرانەى لە بودجەى عىراقدا نەبىت. بەهيووى وەرگرتنى پشكىكى زىاتر لە بودجەى فىدرالى، بەرپرسانى حكومەتى هەرێمى كوردستان رايانگەياندوو كە ئامادەن ئەوتى بەرھەمھىنراو لە هەرێمى كوردستان رادەستى بەغدا بكن. هەرچەندە بەپى بەرپرسانى حكومەتى هەرێمى كوردستان و بەرپرسانى حكومەتى عىراق بىت لىكزىكبوونەوێى باش هەيە لەسەر بابەتەكانى پەيوەست بە بودجە و نەوت، بەلام هىشتا بەكردارى ئەم دانووستاندانە دەستيانپىنەكردوو. لەگەل ئەو شىدا دوو حكومەت رايانگەياندوو كە بۆ دەستپىكردنى دانووستاندەكان لىژنەى تايبەتەكان پىكھىناو.

سەرکەوتنی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەندە بەو هی که تاجەند لەگەڵ حکومەتی عێراق لەسەر پرسە داراییەکان و پرسە نەوت دەتوانیت بگاتە رێککەوتن. ئەگەر هاتوو حکومەتی هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدرالی عێراق نەتوانن تاوێ کوو پەسەندکردنی پرۆژە یاسای بودجە ی سالی 2020 رێککەون، ئەوا بەردەوامی پەيوەندییە داراییەکانی هەرێم و ناوەند بەشیوازی ئیستا ئەستەم دەبیت. ناپەزایەتیەکان لە ئاستی پەرلەمانی عێراق و لەلایەن پارته عێراقییەکان بەردەوامە لەسەر ئەو هی که حکومەتی هەرێمی کوردستان هەرچەندە نەوتەکی خۆی رادەستی بەغدا نەکردوو، بەلام بەشیک لە پارهی بۆ دەرواوت بۆ تەواوکردنی مووچە ی فەرمانبەران.

حکومەتی هەرێمی کوردستان مانگانە 880 ملیار دینار دەداتە مووچە ی فەرمانبەران، ئەمە جگە لەو بودجە ی هی که پێویستە دابینی بکات بۆ بەرپوێبردنی حکومەت و فەرمانگەکان و پرۆژە خزمەتگوزارییەکان. بەلام ئەو پارە ی هی بەغدا رەوانە ی دەکات، نیو هی مووچە ی مووچە خۆرانە که بری 450 ملیار دینارە.

لەکاتیگدا که دابینکردنی مووچە ی فەرمانبەران گەورەترین تەحەدای حکومەتی هەرێمی کوردستانە و ناچارە داھاتی فرۆشتنی نەوت و ئەو پارە ی هی که لە بەغداوێ بۆی دیت کۆبیگاتەوێ بۆ ئەو هی مووچە ی فەرمانبەران پێدات، سەقامگیری ئابووری هەرێمی کوردستان بەندە بە رێککەوتنیکی دادوێرانە لەگەڵ حکومەتی ناوەند. ئەگەر ئەمە رووئەدات، ئەک تەنیا حکومەت ناتوانیت هیچ خالیگ لە کارنامەکی جیەجییکات، بەلکوو مەترسی هە ی هی که سەقامگیری ئابووری و سیاسی لە هەرێمی کوردستان تێکجییت و دووبارە حکومەتی هەرێمی کوردستان نەتوانیت مووچە ی فەرمانبەران بە تەواوێ دابینکات. ئەمە ئەگەر هی هە ی هی شکستیکی گەورە بۆ کابینە ی مەسرور بارزانی بەدوای خۆیدا بەنییت، جگە لەو هی که دەبیتە هۆکار بۆ ئەو هی ناکوکی سیاسی لە هەرێمی کوردستان زیاتر بێت.

تەنانەت لە باشترین حالەتدا ئەگەر هەرێمی کوردستان و حکومەتی فیدرالی لەسەر پشکیکی دادوێرانە بۆ بودجە ی هەرێمی کوردستان رێککەوتن، بۆ نموونە ئەگەر پشکی هەرێمی کوردستان بەرزبکریتەوێ بۆ 17% ی راستەقینە، ئەوا هیشتا زۆرە ی بۆ دابینکردنی مووچە ی مووچە خۆران دەرواوت و ریزە ی هی که می دەمینیتەوێ بۆ وەبەرھێنان و پەرەپیدانی ژیرخانی ئابووری هەرێمی کوردستان.

ئەنجام

بەکیگ لە بژاردەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو هی که جگە لە زیادکردنی پشکی ئیستای خۆی لە بودجە ی عێراق لە سالی داھاتوو، دەتوانیت داوای پشکیکی دادوێرانە بکات لەو قەرز و یارمەتیە داراییە دەیان ملیاردۆلارییە که ولتانی بیانی لە ئەمریکا و ئەوروپا بەریتانیاوێ بگرە تاوێ کو ولتە ئاسیاییەکانی وەک چین و ژاپۆن پێی دەدەن. ئەو جگە لە قەرز ی چەند ملیار دۆلاری بانکی جیھانی و سندووقی نێودوولتە ی دراو که تا ئیستا حکومەتی هەرێمی کوردستان لەو سەرچاوێ داراییانە بێ بەشبوو.

بژاردە ی هی که حکومەتی هەرێمی کوردستان ئەو هی که هاوکات لەگەڵ چاکسازییە داراییەکان لە کەرتی گشتیدا، بە شیوازیکی راستەقینە هەولی پشخستنی کەرتی تاییبەت و راکیشانی سەرمایە ی بیانی بدات. بۆئەمەش هانی بێوینە ی وەبەرھێنەرانێ ناوخۆ و بیانی بدات و گۆرانکاری لە یاساوریساکانی پەيوەست بەو بواردە ی بکات.

حکومەتی هەرێمی کوردستان سەرەتا پێویستە لەرووی داراییەوێ سەقامگیرییت ولانیکەم مووچە ی فەرمانبەران لە کاتی خۆیدا دابەشکات و پاشان، هەولی گەرانندەوێ متمانە بە بازاری ناوخۆ بدات و لەگەڵ ئەوانەش، بەشیوازی جیددی چاکسازییە ئابووری و داراییەکانی جیەجییکات.